
GRANSKNINGAR

Ett samfund vid havet och i slottets skugga

Henry Rask, med ett bidrag av Knut Drake, *Snappertuna – en kustbygds hävder I. Forn tid – 1809*. 604 s. Ill. Ekenäs 1991.

Kustkommunen Snappertuna hann vara en självständig kommun endast drygt ett sekel. Den har aldrig varit stor i fråga om befolkning eller hemmanstal, Henry Rask uppskattar att folkmängden nådde över tusen personer först omkring 1750. Trots det har trakten, tidigare som en viktig del av Karis socken, på många sätt varit exceptionell. Tidigare präglades dess liv av Raseborgs slott tills detta övergavs år 1553. Rask behandlar slottets betydelse för riket och lokalsamhället, medan Knut Drake behandlar dess byggnadshistoria på 50 sidor, som brutits in i Rasks text på ett lyckat sätt. Ett vittnesbörd om viktiga politiska tilldragelser – om vilka vi i och för sig vet ganska litet – är vapnen för rikets mest inflytelserika män och årtalet 1478 som huggits in i berget vid Sundsmunnen på Prästholmen. Sedan slottet övergivits grundades i området Raseborgs grevskap som tillhörde ätten Leijonhufvud.

Rask har tydligt varit entusiastisk inför uppgiften. Han väver mycket skickligt samman händelser på riks- och lokalplanet. Som en särskild förtjänst måste man räkna den detaljerade analysen av ortnamn och lokala traditioner. Med hjälp av de förra visar han, att traktens svenska befolkning härrör först från 1100- och 1200-talen och att invånarna ingalunda är vikingaättlingar som man någon gång romantiserande tänkt sig. Av den tidiga försvunna finska bosättningen återstår endast några få namn som i svensk mun förvanskats till nästan oigenkännlig form. De lokala traditionerna är åter inte mycket att bygga på. Berättelsen om tre furstar som skulle ha byggt tre borgar i Karis, är en internationell vandringssägen och urkunderna har inte mycket att berätta som kunde stöda berättelsen om Karl Knutssons förhållande till "Raseborgs ros", Kristina Abrahamsdotter.

Rask har valt en disposition som i hög grad avviker från den vanliga i modern lokalhistorisk litteratur. Han har för det första avstått från att numrera kapitlen, vilket otvivelaktigt ökar läsbarheten. Numreringen, som ibland kunde sträcka sig ända till 4–5 decimaler, var sannolikt ett lån från de akademiska avhandlingarna och avsåg kanske att betona den lokalhisto-

riska forskningens vetenskapliga karaktär, men är i de flesta fall helt onödig. Ett ännu mer personligt val är emellertid att Rask behandlar perioden 1550–1809 i huvudsak tematiskt. Det fungerar väl t.ex. i kapitlet 'Kyrka och församling', där han t.o.m. kan lägga fram en liten sensation. Predikstolarna i tre av kyrkorna i Karistrakten har målats av samma man; mera av hans verk avtäcktes i samband med restaureringen av Snappertuna kyrka inför dess 300-årsjubileum. På läktarskranket fick man fram apostlaporträtt, en grupp reformatorer och deras föregångare, mest förbluffande för Snappertuna florentinaren Savonarola. Rask lyckas första gången identifiera målaren som socknens klockare Gustav Gran.

Även om det tematiska framställningssättet är mycket njutbart i händerna på en god stilist som Rask, är jag inte säker på, att det är det bästa möjliga i alla avseenden. T.ex. underkapitlet 'Från armod till lyxkonsumtion' på 10 sidor går från 1500-tal till år 1800, vilket kan göra läsaren andfädd. På någon punkt hade man nog velat se en till tidsaxeln knuten helhetsbeskrivning av Snappertuna.

Rasks förtrogenhet med litteratur och källor är beundransvärd. Han använder t.o.m. de i lokalhistoria – liksom i annan forskning – ovanliga lagfartsprotokollen och 1700-talets domböcker, som vanligen verkat avskräckande p.g.a. omfånget. Det är direkt svårt att komma på ett arbete eller en källa som författaren inte skulle ha utnyttjat grundligt. En sådan har jag i alla fall lyckats finna och den må presenteras här, mera som upplysning för andra historiker som arbetar med Nylands och Tavastehus län än som kritik av Rask. Landshövding G.S. Gyllenborg utfärdade 1746 ett stående direktiv till underlydande tjänstemän att dessa en gång i året skulle utarbeta en berättelse över förvaltningsområdets ekonomiska förhållanden. Direktivet föll snabbt i glömska, men fogdars och städers berättelser har bevarats för hela länet åtminstone för några år. Materialet finns i Nylands och Tavastehus läns landskanslis ankomna brev och det ger t.o.m. mycket ingående upplysningar om jordbruks seder, seglation och andra näringar. På basen av dylika rapporter utarbetade landshövdingarna sedan sina riksdagsrelationer, av vilka forskarna i allmänhet använder enbart relationerna för riksdagen 1755-56 som utgivits av A. R. Cederberg:

När man tar del av Rasks noggranna och nyansrika arbete aktualiseras en fråga som diskuterats också tidigare. Hos oss har man redan i decennier som doktorsavhandlingsämnen accepterat olika korporationers, föreningars och inrättningsars historia. Varför inte lokalhistorier? I fråga om folkmängd motsvarar också en liten kommun väl en stor korporation och kommunen undersöks i allmänhet för en mycket längre tidsperiod, med användning av ett mångsidigare källmaterial och ur betydligt fler infallsvinklar än ett företag som är bundet till ett eller flera sektorer. Det är sant att det bland lokalhistorierna finns många rutinundersökningar, men det gäller förvisso också andra genrer av historisk forskning. Jag har själv vid flera tillfällen efterlyst en metodisk diskussion om lokalhistoria. Många lokalhistorier förefaller att

ha stelnat så att de följer ett visst schema. Snappertunas historia är ett utmärkt exempel på att det inte behöver vara på det sättet.

Rask har väl lyckats att fånga och skapa en snappertuna-identitet. Han har inte fallit för frestelsen att överbetona området betydelse inom Stor-Karis. Arbetet innehåller illustrativa kartor och diagram. Det förefaller som om trycket av de rikliga svart-vita illustrationerna på sina ställen skulle vara alltför mörkt. Den största bristen är emellertid bokens förskräckande pris, 470 mk, som kan leda till att den enbart pryder sommargästernas hyllor och förblir utom räckhåll för de egentliga snappertunaborna.

Ilkka Mäntylä

Stockholm som centrum för "riksens kraft"

Åke Sandström, *Mellan Torneå och Amsterdam. En undersökning av Stockholms roll som förmedlare av varor i regional- och utrikeshandel 1600–1650*, Stockholmsmonografier utgivna av Stockholms stad 102. 453 s. Stockholm 1990.

En svensk doktorsavhandling inleds gemenligen med att författaren anknyter till en internationellt gångbar teori som får styra undersökningen. Åke Sandström har haft modet att göra tvärtom. Han tar nämligen i sin undersökning av Stockholm som handelscentrum under perioden 1600–1650 inledningsvis avstånd från centralortsteorin eftersom han finner den föga användbar. Det samtida systemet av stapel- och uppstäder, inom vilket Stockholm var mest gynnad ort, är enligt honom en modell som "tydligare och enklare beskriver relationerna mellan städerna under 1600-talet än vad ett centralortssystem kan göra". Den teoriansknytning som görs, nämligen till Immanuel Wallersteins världssystemteori, får anstå till det avslutande kapitlet.

Avhandlingen är den andra av i dag totalt fyra från projektet "Stockholm blir huvudstad" inom Historiska institutionen vid Stockholms universitet. Sandström kartlägger strömmarna av varor mot huvudstaden från deras ursprungsområden samt vilka varor som fördes vidare ut ur riket. Rikets handel med omvärlden växte explosionsartat och ändrade karaktär under perioden, och Stockholm var rikets främsta handelsstad, men kunskapen om stockholmshandeln under denna brytningsperiod har varit bristfällig. Det är den inte längre. Sandströms avhandling når dansk standard vad gäller